

Högre sysselsättning genom en utvidgad marknadssektor*

Finns det något negativt samband mellan skattetrycket på arbete och marknadsarbetets totala omfattning? För att besvara denna fråga utgår Magnus Henrekson från det faktum att den totala volymen utfört arbete i Sverige är mer än dubbelt så stor som det beskattade arbetet. Skillnaderna mellan länder är mycket stora och en jämförelse mellan Sverige och USA visar helt olika utveckling för marknadsarbetets omfattning sedan 1970. I artikeln hävdas att skatten på arbete är av avgörande betydelse för om framförallt hushållsnära tjänster blir professionellt utförda eller om de utförs via obetalt egenarbete. Mycket talar därför för att professionaliseringen av stora delar av tjänste-produktionen, allt annat lika, kommer att ske långsammare i ett land med hög arbetsbeskattning. Därmed blir också sysselsättnings-utvecklingen svagare. Hur stark denna tendens är bestäms sannolikt i samspel med andra viktiga institutioner såsom trygghetssystemens generositet, graden av regleringar på arbetsmarknaden och flexibiliteten i lönebildningen.

Sverige förefaller sedan drygt fem år sitta fast i en lågsysselsättningsfälla. Många finner möjligen tröst i att vi är i gott sällskap, men samtidigt finns det skäl att påminna om att de flesta bedömare i början av 1990-talet ansåg det omöjligt med massarbetslöshet på europeisk nivå i Sverige. Opinionsen skulle helt enkelt inte tolerera något sådant. Alla sådana bedömningar har tyvärr kommit på skam. Lyckligtvis har en diskussion kommit igång bland forskare om huruvida grundläggande förändringar i den ekonomiska

politiken skulle kunna bidra till ökad sysselsättning och lägre arbetslöshet.

En fundamental fråga har att göra med huruvida den låga sysselsättningen kan sättas i samband med den höga skatten på arbete. Bertil Holmlund och Ann-Sofie Kolm [1998] diskuterar denna fråga med utgångspunkt från arbetsmarknadsekonomisk forskning. Deras övergripande slutsats är mycket försiktig: "Det visar sig att den populära tesen om det negativa sambandet mellan sysselsättning och skatter på arbete inte alls är självklar. Under ganska rimliga förutsättningar kan man göra gällande att det *totala skattetrycket* inte har några långsiktiga effekter på sysselsättningen. ... Däremot finns det goda ar-

Docent MAGNUS HENREKSON är verksam vid Industriens Utredningsinstitut, IUI. Han forskar huvudsakligen kring förklaringar till ekonomisk tillväxt och företagandets villkor. Han var en av medlemmarna i SNS Konjunkturråd 1998.

---

* Jag är tacksam för värdefulla synpunkter från Stefan Fölster, Mattias Ganslandt, Christina Jonung, Lars Jonung, Ulf Jakobsson, Assar Lindbeck och Per Skedinger.

gument för att *skattesystemets struktur* kan vara av betydelse. Således finns det skäl som talar för att progressiva skatter kan ha gynnsamma effekter på sysselsättningen. Det finns också sysselsättningsargument för en skattedifferentiering mellan olika sektorer i ekonomin.”

Med tanke på att skattebaserna för kapital, alkohol, tobak och flera andra varor blir alltmer lätttrörliga tenderar arbetskraften (direkt och indirekt) att förbli en viktig (och kanske allt viktigare) skattebas. Huvudslutsatsen av Holmlund och Kolms (H&K) analys skulle i så fall vara att det knappast går att utifrån nationalekonomisk forskning hävda att skatten på arbete i genomsnitt är för hög, men inom ramen för dagens genomsnitt så kan man möjligen överväga att höja skatten på högre inkomster, sänka skatten på lägre inkomster och sänka skatten på hushållstjänster.

Möjligen leder en snäv utvärdering av just arbetsmarknadsekonomiska forskningsresultat fram till denna slutsats. Däremot kommer man fram till andra slutsatser om man väljer att ställa frågorna lite annorlunda än vad H&K gör. Syftet med denna artikel är att diskutera sambandet mellan skatter och sysselsättning genom att ställa fundamentala frågor av annat slag. Hur mycket arbetar vi? Hur stor del av allt arbete utförs på marknaden, d v s är beskattat? Skiljer sig marknadsarbetets omfattning mellan länder? Hur går det till när ett jobb skapas? Är arbetslöshetsunderstödet det enda skydds-nät som är relevant i sammanhanget?

Inledningsvis kvantifieras den totala mängden utfört arbete i Sverige. Därefter görs en jämförelse av marknadsarbetets variation mellan länder. I det tredje avsnittet analyseras skattebelastningens betydelse för det totala arbetets fördelning mellan marknadssektorn och den obeskattade sektorn. Sedan diskuteras aktuella tendenser mot ökat egenarbete och de sociala skyddsnetens betydelse för egenarbetets omfattning. Artikelns sista avsnitt

innehåller slutsatser om effekterna av olika skattebelastning på arbete i det längre perspektivet och en jämförelse med de resultat som nås med H&Ks ansats.

Den totala arbetstiden

I diskussionen om sysselsättningen glöms ofta bort att arbete kan utföras under åtminstone fyra olika institutionella villkor: beskattat marknadsarbete, svart arbete, tjänstebyten och obeskattat egenarbete. Sysselsättningsdiskussionen handlar i regel om det beskattade marknadsarbetet. Ofta hävdas att höga skatter leder till att arbetsuppgifter riskerar att flytta över till den svarta sektorn. Både svartarbete och beskattat marknadsarbete tillhör penningekonomin. Men som vi kommer att se nedan är den del av arbetet som ligger utanför penningekonomin mycket omfattande. Här finns tjänstebyten, men framförallt det obetalda egenarbetet. Skatter påverkar naturligtvis den relativa lönsamheten för alla fyra typerna av arbeten, men här kommer jag nästan uteslutande att diskutera effekterna på de två i särklass viktigaste kategorierna, nämligen det beskattade marknadsarbetet och det obetalda egenarbetet.

Enligt Statistiska Centralbyråns omfattande tidsanvändningsundersökning från 1990/91 är svenskarnas totala veckoarbetstid, d v s summan av betalt och obetalt arbete, mycket lång (se text Rydenstam [1992]). I genomsnitt i åldrarna 20–64 år låg den på drygt 60 timmar per vecka och för småbarnsföräldrar på ungefär 70 timmar per vecka. Se vidare *Tabell 1*. Vi ser där att i genomsnitt så utgör det obetalda arbetet en mycket stor andel av det totala arbetet.

Förra året gjorde även Tjänstebeskattningsutredningen (SOU 1997:17) en uppskattning av omfattningen av det totala arbetet i Sverige. Deras beräkningar redovisas i *Figur 1*. År 1993 beräknade utredningen att vi arbetade 5,9 miljarder timmar på den beskattade marknaden, medan

Tabell 1 Tidsåtgång för förvärvs- och hemarbete för män och kvinnor i Sverige 1990/91, några representativa kategorier och i genomsnitt (timmar och minuter per vecka)

Ålder, kategori	Män			Kvinnor		
	Förv. arb.	Hemarb.	Totalt	Förv. arb.	Hemarb.	Totalt
25–44 år, ensamst. utan barn	39:11	15:39	54:50	34:44	19:58	55:42
25–44 år, gifta/sambo med barn 0–7 år	44:39	25:53	70:32	19:05	49:43	68:48
25–44 år, gifta/sambo med barn 7–18 år	46:53	20:00	66:53	32:52	33:00	65:52
45–64 år, ensamst. utan barn	33:40	20:05	53:45	29:56	27:27	57:23
20–64 år, samtliga	41:06	20:09	61:15	27:16	33:17	60:33

Anm: Tiden för förvärvsarbete inkluderar tidsåtgång för resor till och från arbetet.

Källa: Rydenstam [1992] och SCB [1992].

det obeskattade arbetet (obetalt egenarbete plus svartarbete) beräknades till drygt 7,5 miljarder timmar. Mätt i antal timmar beräknas således det obeskattade arbetet vara i storleksordningen 25–30 procent större än det beskattade.

Eftersom det obetalda arbetet är en så stor del av det totala arbetet har jag svårt att se det fruktbara i att, såsom H&K, nästan helt bortse från det obeskattade arbetet i sin analys. I traditionella arbetsmarknadsekonomiska modeller görs i regel bara en distinktion mellan arbete och fritid, d v s antingen blir en arbetsuppgift utförd eller så blir den det inte. Vilka arbetsuppgifter som blir utförda beror på skärningspunkten mellan lönesättningskurvan och efterfrågekurvan på arbetskraft, såsom illustreras exempelvis i Figur 1 hos H&K. Men eftersom hushållssektorn är en viktig del av den totala ekonomiska aktiviteten bör denna analyseras explicit när man diskuterar skatter och sysselsättning (på marknaden). Det finns också nyare nationalekonomisk forskning i Gronaus [1977] efterföljd där detta görs, se t ex Quah [1993], Thomas [1992] och Pålsson [1997].¹

Slutsatsen av denna korta kartläggning av den totala arbetstiden är att den låga

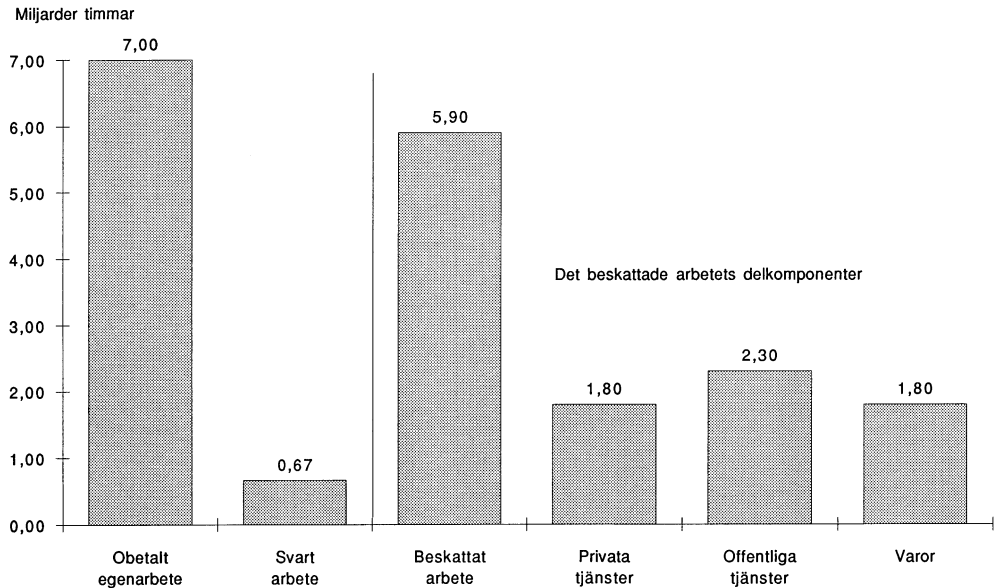
sysselsättningen/höga arbetslösheten inte beror på brist på arbetsuppgifter i samhället. Huvudproblemet är i stället att vi i vårt samhälle, liksom i många andra västeuropeiska länder, inte klarar att i tillräcklig grad åstadkomma att arbetsuppgifterna utförs i form av reguljär sysselsättning. Har skatterna något med detta att göra? Innan jag diskuterar den frågan är det lämpligt att se närmare på om det finns stora variationer i marknadsarbetets omfattning mellan länder och i utvecklingen över tiden.

Marknadsarbetets omfattning och utveckling i ett internationellt perspektiv

Om den totala arbetstiden är 60 timmar per vecka skulle detta indikera en total årsarbetstid på strax över 3 000 timmar. Det finns mig veterligen inga fullt tillfredsställande länderjämförelser av den totala arbetstiden. Däremot går det att med hjälp av OECD-statistik göra jämfö-

¹Quah [1993] redovisar beräkningar av hushållsarbets ekonomiska värde enligt ett antal metoder. Detta beräknas ligga i storleksordningen 40 procent av BNP.

Figur 1 Antal arbetade timmar i olika typer av produktion 1993, miljarder timmar

Anm: Beräkningen av antalet svarta arbetstimmar grundar sig på ett antagande om en lön i denna sektor på 100 kronor per timme. Det bör noteras att Tjänstebeskattningsutredningen i sin grundkalkyl använder en timersättning på 150 kronor. Jag bedömer dock detta som väl högt och redovisar därför utredningens alternativa kalkyl.

Källa: Tjänstebeskattningsutredningen (1997, s 143).

relser av marknadsarbetets omfattning i olika länder. En sådan jämförelse har nyligen gjorts av Stephen Nickell [1997]. Hans jämförelse redovisas i *Tabell 2*. I kolumnen längst till vänster redovisas sysselsättningsnivån som andelen sysselsatta i yrkesaktiv ålder. Enligt detta mått har Schweiz den högsta sysselsättningsgraden och Spanien den lägsta. Även Sverige ligger högt enligt detta mått. Dessa siffror tar dock ingen hänsyn till eventuella olikheter i arbetstid. Exempelvis räcker det med en veckoarbetstid på en timma för att räknas som sysselsatt enligt den svenska statistiken. Ett sätt att ta hänsyn till arbetstidens betydelse är att i likhet med Nickell definiera den totala potentiella sysselsättningen genom att multiplicera den maximala årsarbetstiden (satt till 40 timmar per vecka i 52 veckor, d v s 2 080 timmar), med antalet invånare i yrkesaktiv ålder.

Vid en sådan jämförelse framgår att skillnaderna i sysselsättning i den beskattade marknadssektorn är utomordentligt stora.² Högst ligger USA och Japan med en arbetstidsjusterad sysselsättningsnivå i storleksordningen 68–69 procent och i botten ligger Spanien och Belgien med en sysselsättningsnivå på ca 42 procent. Det beskattade marknadsarbetet satt i relation till befolkningen i arbetsför ålder är således 66 procent högre i Japan än i Spanien. Sysselsättningsgraden mätt på detta sätt är 52 procent i Sverige, d v s nivån är mer än 30 procent högre i Japan och USA. Men som vi redan konstaterat i fö-

² Här bör betonas att detta mått inte är så användbart när man vill diskutera arbetslösheten som ett socialt problem. Detta beror på att den arbetstidsjusterade sysselsättningsnivån kan öka även om arbetslösheten inte sjunker genom ökad arbetstid för de redan sysselsatta.

Tabell 2 Sysselsättningsnivån i ett antal OECD-länder

Land	Sysselsättningsfrekvens (%)	Genomsnittlig arbetstid	Arbetstidsjusterad sysselsättningsnivå (%)
Australien	68,2	1 870	61,3
Belgien	56,1	1 580	42,6
Danmark	75,0	1 510	54,5
Finland	67,1	1 770	57,1
Frankrike	59,8	1 650	47,4
Irland	53,2	1 750	44,8
Italien	54,0	1 730	44,9
Japan	73,4	1 960	69,2
Kanada	70,6	1 740	59,0
Nederländerna	62,2	1 510	45,2
Norge	73,3	1 430	50,4
Nya Zeeland	68,0	1 830	59,8
Schweiz	78,6	1 640	62,0
Spanien	47,5	1 820	41,6
Storbritannien	69,6	1 750	58,6
Sverige	75,6	1 510	52,0
Tyskland (Väst)	65,2	1 600	50,0
USA	73,1	1 940	68,2
Österrike	67,3	1 600	51,6

Anm: Sysselsättningsfrekvens definieras som total sysselsättning genom total befolkning i arbetsför ålder (15–64 år). Arbetstidsjusterad sysselsättningsnivå definieras som sysselsättningsfrekvens x (genomsnittlig arbetstid per sysselsatt/2 080).

Källa: Nickell [1997], bygger på data från *OECD Employment Outlook*, juli 1996.

regående avsnitt behöver inte detta nödvändigtvis innebära att svenskarna i genomsnitt arbetar färre timmar än amerikanerna. Det kan i stället vara det obetalda arbetet som är mer omfattande. Någon jämförelse från de allra senaste åren finns inte att tillgå, men Juster & Stafford [1991, s 498] drar följande slutsats avseende förhållandena för män i början av 1980-talet: "Svenska män spenderar jämfört med amerikanska män mindre tid på jobbet, mer tid i arbete i hemmet och har mindre fritid" (min översättning).

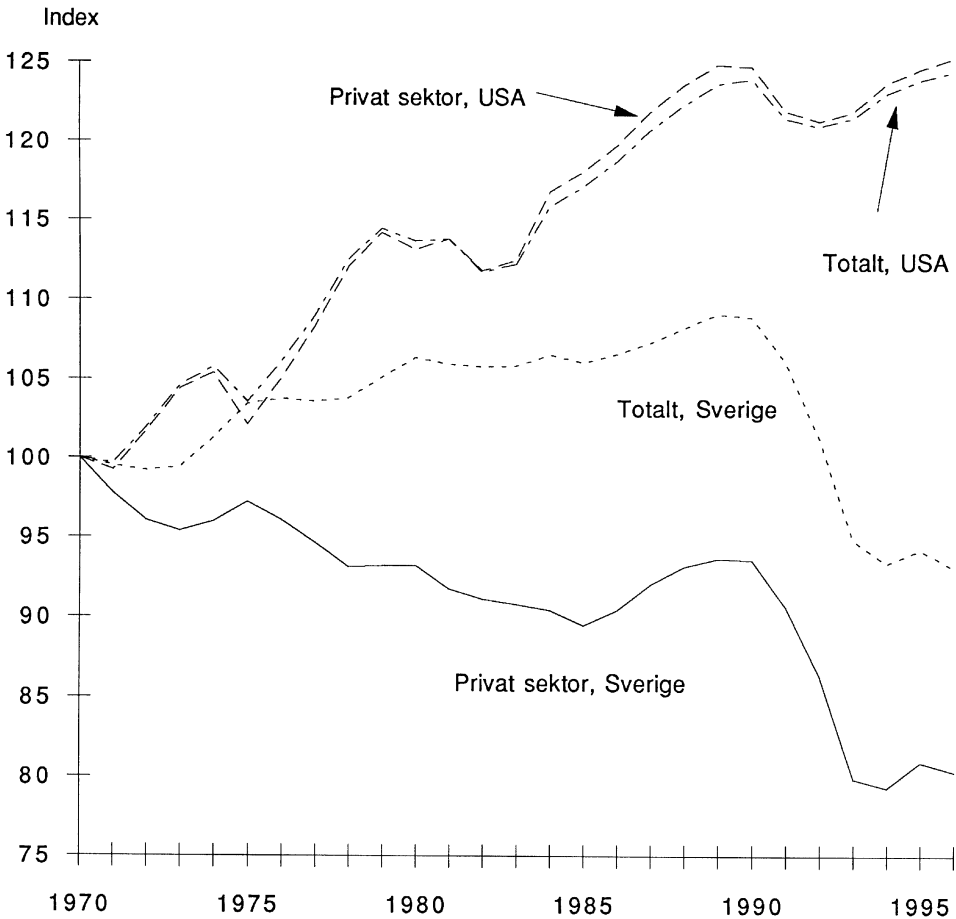
En jämförelse av den arbetstidsjusterade sysselsättningsutvecklingen över tiden (se Henrekson [1998]) visar att den sjunkit något i Sverige sedan början av 1970-talet. Här är Sverige i gott sällskap. Däremot har den ökat kraftigt i USA. Ökningen är mer än 10 procentenheter sedan 1973. Skillnaden mellan Sverige och USA i syssel-

sättningsutvecklingen på marknaden illustreras också i *Figur 2*. Siffrorna har justerats för den avsevärt snabbare befolkningsutvecklingen i USA. Vi kan där se att den befolkningsjusterade sysselsättningen under perioden 1970–96 ökade med 24 procent i USA samtidigt som den minskade med 7 procent i Sverige.³

Jämförelsen i detta avsnitt visar således att det föreligger mycket stora skillnader i marknadsarbetets omfattning mellan OECD-länderna och vår jämförelse av sysselsättningsutvecklingen över en längre tidsperiod mellan Sverige och USA vi-

³ Det genomsnittliga antalet arbetade timmar har förändrats mycket lite i de två länderna sedan början av 1970-talet. Det har ökat något i USA och varit oförändrad i Sverige (*OECD Employment Outlook*, juli 1997).

Figur 2 Den befolkningsjusterade sysselsättningsutvecklingen i Sverige och USA 1970–1996, totalt och i privat sektor, index 1970 = 100

Anm: Indexserierna har definierats som (index för sysselsättning/index för totalbefolkning x 100).
Källa: OECD Economic Outlook, juni 1997 (data on disk), OECD Main Economic Indicators, september 1997 och Ekonomifakta.

sar också att utvecklingen kan vara mycket olika. I början på 1970-talet hade Sverige en betydligt högre sysselsättningsfrekvens än USA och den arbetstidsjusterade sysselsättningsnivån var av samma storleksordning. År 1996 var sysselsättningsfrekvensen högre i USA och när hänsyn tas till det genomsnittliga antalet arbetade timmar var sysselsättningsnivån ca 16 procentenheter högre i USA än i Sverige (OECD Employment Outlook, ju-

li 1997). Nu är det dags att fråga sig om detta kan ha något med skattetrycket (på arbete) att göra?

Beskattat eller obeskattat arbete

Vad är det som avgör om en arbetsuppgift, givet att den utförs, kommer att utföras i den beskattade marknadssektorn eller i den obeskattade sektorn som egenarbete eller med svart arbetskraft? För det första

kan vi konstatera att många arbetsuppgifter, exempelvis produktion av avancerade elektroniska produkter, kräver så hög kompetens och specialiserad produktionsutrustning att de nästan utan undantag utförs på marknaden. I framförallt den hushållsnära tjänstesektorn, där den största volymen arbete utförs, är situationen annorlunda. I många fall kan den potentielle köparen i stället för att köpa tjänsten välja att producera den själv (eller anlita svart arbetskraft). Vad som är lönsammast avgörs i hög grad av den totala skatten på arbete. I fallet när hela kostnaden för tjänsten utgörs av arbetskostnad går det att visa att det lönar sig att köpa tjänsten på marknaden om (Pålsson [1997]):

$$\frac{\text{Köparens timlön före skatt}}{\text{Säljarens timlön före skatt}} \cdot \frac{\text{Säljarens produktivitet}}{\text{Produktivitet vid egenarbete}} > \frac{1}{1 - \text{skattekillen}}$$

När det gäller exempelvis hantverksarbete finns skäl att tro att säljarens produktivitet ofta är avsevärt högre än köparens. I många andra fall, t ex barnpassning, kanske köparen/föräldern anser sig ha högre "produktivitet" än vad en anställd har. Skattekillen inkluderar samtliga skatter inklusive moms och arbetsgivaravgifter som säljaren belastar köparen. Kvoten $1/(1 - \text{skattekillen})$ ligger i Sverige i intervallet 2,7–4,1. I USA ligger det i rimliga inkomstlägen i intervallet 1,4–1,9 (se Henrekson [1998] för detaljerade kalkyler). Vid lika produktivitet i tjänsteproduktionen innebär detta att köparen måste ha en timlön i sitt eget yrke som är 2,7–4 gånger vad säljaren har för att det ska löna sig att köpa tjänsten. I USA räcker det att den är 40 till 90 procent högre. Om både köpare och säljare har samma lön i sina respektive yrken måste den professionelle tjänsteproducenten i Sverige ha en produktivitet som är 2,7–4 gånger produktiviteten vid "gör-det-självt". I USA

räcker det att den professionelle är 40 till 90 procent bättre för att marknadsproduktion skall vara privatekonomiskt mest fördelaktigt. Låga skatter på arbete ställer således mindre krav på lönespridning före skatt och/eller produktivitetsskillnader i den aktuella verksamheten för att en professionell produktion skall komma till stånd och därmed sysselsättningen på marknaden vidgas.

De mycket stora svenska skattekillarna innebär således att "gör-det-självt"-alternativet i varje enskilt läge med mycket större sannolikhet är det mest lönsamma. En ekonomi utvecklas naturligtvis över tiden (se t ex Kirzner [1997] och North [1993] för intressanta analyser av implikationerna av ett sådant synsätt). I varje enskilt läge när en arbetsuppgift skall utföras är det mer sannolikt att det är mer privatekonomiskt lönsamt att den utförs på marknaden jämfört med fallet i en ekonomi med högre skatter. Det finns därför skäl att tro att det i en lågskatteekonomi finns betydligt fler affärsidéer som kan exploateras av hugade entreprenörer. När väl en verksamhet öppnats för professionell produktion finns också anledning att tro, att man precis som inom varuproduktionen, kan få till stånd produktivitetstillväxt, produktutveckling, kvalitetsförbättringar o s v.

En närmare granskning av var sysselsättningsökningen skett i USA visar också att det är fråga om en kraftfull framväxt av en professionellt utförd tjänsteproduktion i branscher som reparationer av varaktiga varor, hotell och restaurang, detaljhandel, hälso- och sjukvård m m.⁴ Särskilt slående är den helt olikartade utvecklingen i detaljhandeln mellan Sverige och USA. Sysselsättningen ökade där

⁴ Det är således inte fråga om en ökning av antalet lågt betalda arbeten i andra människors hem; endast 0,8 procent av den amerikanska sysselsättningen utgörs av betalt hushållsarbete och antalet människor som är sysselsatta med detta har halverats sedan 1970.

med 4,5 miljoner personer (47 procent) i USA mellan 1970 och 1994, medan den samtidigt minskade med 14 procent i Sverige. Genom denna sysselsättningsökning har man i den amerikanska detaljhandeln åstadkommit en högre servicenivå, fler butiker, ett större konkurrenstryck och lägre priser än i Sverige (McKinsey Global Institute [1995]). Likaså visar tjänstebranscher som renhållning och städning, reparationer av hushållsvaror och övriga personliga tjänster (t ex frisörs-, foto- och tvätteritjänster) en viktiga sysselsättning i Sverige. Tjänstebeskattningsutredningen [1997] visar att den privata tjänstesektorn i Sverige är ovanligt liten även vid en jämförelse med övriga OECD-länder.

Slutsatsen av resonemangen i detta avsnitt är att höga skatter på arbete tenderar att förskjuta den ekonomiska aktiviteten bort från marknadsproduktion i riktning mot egenproduktion. Eftersom hushållsarbetet är mycket omfattande (och ej kan trollas bort)⁵ innebär detta att mycket talar för att höga skatter på arbete i ett dynamiskt perspektiv minskar sysselsättningen på marknaden, särskilt när hänsyn tas till den genomsnittliga arbetstiden. Detta betyder inte att skattenivån är den enda förklaringen till de stora skillnaderna i marknadsarbete mellan länderna i *Tabell 2*. Enligt min mening finns det dock starka indicier för att skattetrycket på arbete är en av de viktigaste.

Vad händer idag?

Har vi då lyckats komma ur den onda cirkel som riskerar innebära att tjänstesektorn inte professionaliseras och därmed till stora delar inte kan ösa ur den i fundamental mening viktigaste källan till ökat välstånd: att enskilda människor blir allt skickligare specialister på alltmer specifika uppgifter. Jag har inget vetenskapligt underbyggt svar på den frågan, men tycker ändå det är intressant att konstatera att det är lätt att hitta närliggande exempel på

hur viktiga arbetsuppgifter alltmer läggs över på den enskilde i form av obetalt egenarbete:

- En stor del av butiks försäljningen sker på platser ("köplador") som ligger långt från kundernas bostäder och servicenivån är ofta låg.
- Vid köp av en dator ingår sällan hjälp med installation och konfigurering – var och en förväntas att med hjälp av manual läsning klara detta själv.
- Allt fler bostadsföretag vill erbjuda hyresgästerna rabatt på hyran mot att de genom obeskattade egeninsatser tar ansvar för inre underhåll och skötsel av gemensamhetsytor.
- Byggtreprenörerna rapporterar om att byggföretagen i praktiken slutat att aktivt bearbeta marknaden för reparationer och utbyggnad av småhus, en marknad som värderas till mer än 23 miljarder per år; de saknar i normalfallet möjligheter att konkurrera med egenarbetet och den svarta marknaden.⁶

Likaså kan man se tendenser till att flera offentligt producerade tjänster helt eller delvis läggs över på hushållen, antagligen till följd av sviktande skatteunderlag och/eller brist på privata alternativ:

⁵ En ofta förekommande uppfattning är att införande av hushållsmaskiner, utveckling av halvfabrikat på livsmedelsområdet m m har lett till att behovet av hushållsarbete minskat i betydande grad. De svenska tidsanvändningsundersökningarna visar som redan nämnts att tidsåtgången fortfarande är betydande. Walker [1969] visar också att det inte skedde någon nedgång i hushållsarbete bland hemmafruar i amerikanska städer från 1920-talet fram till slutet av 1960-talet. Nyberg [1989] finner samma mönster för Sverige.

⁶ Byggtreprenörernas informationsfolder *Byggmarknaden*, 1998.

- Den kommunala fritidsverksamheten för skolbarnen bantas; daghemmen stänger under hela dagar för utbildning; det blir allt vanligare med jourinsatser från föräldrarnas sida; äldreomsorgen sänker sin servicenivå med krav på kompenserande insatser från de anhöriga; hemgången i sjukvården sker avsevärt snabbare än tidigare; lärarlösa lektioner i skolan ökar kraven på stödjande föräldrainsatser i barnens utbildning.
- Källsortering av sopor med hämtning vid tomtgräns eller i fastigheten ersätts av att var och en på sin fritid, i regel med egen bil, fraktar sina sopor till en gemensam uppsamlingsstation.

En annan viktig marginal har att göra med lönsamheten för den enskilde att ta ett jobb. En möjlighet är ju att den höga skatten på arbete tvingar ner lönen före skatt till en mycket låg nivå. Men som H&K påpekar skapar a-kassans nivå ett golv för lönerna. Denna aspekt bör dock vidgas till att inkludera effekterna av samtliga trygghetssystem på lönsamheten att ta ett jobb. Det är rimligen detta som avgör reservationslönen, dvs den lägsta lön en individ är beredd att godta. Som visats i flera rapporter förekommer fortfarande marginaleffekter på över 100 procent och för stora grupper kan man knappast längre tala om att arbete lönar sig när hänsyn tas till de ökade kostnader man drabbas av vid förvärsarbete, se t ex den färiska ESO-rapporten *Lönar sig arbete?* (Ds 1997:73) eller Rankka [1998]. I sista ändan sätter rimligen socialbidragsnormen ett golv för de lägsta lönerna. Det är lätt att konstruera exempel (Henrekson & Hultkrantz [1994]) där lönen efter skatt vid heltidsarbete inklusive bostadsbidrag blir lägre än socialbidragsnivån. I ESO-studien *En social försäkring* [1994] visas mer systematiskt att en betydande andel av de förvärsaktiva och potentiellt förvärsaktiva i vanligt förekommande fa-

miljesituationer inte når upp till socialbidragsnormen.

Arbeten i den privata sektorn skapas av enskilda entreprenörer som bestämmer sig för att starta nya eller expandera befintliga verksamheter. Det är rimligen få entreprenörer som försöker realisera affärsidéer som kräver ett löneläge som ligger under den nivå som garanteras av det sista skyddsnetet. Ju högre skatten på arbete är, desto fler affärsidéer kommer inte att kunna generera löner över den nivån. Därmed kan många arbetsuppgifter trängas tillbaka till "gör-det-själv"-sektorn även från det hållet. Enligt min mening visar enkla observationer som dessa att en analys av skatternas effekter på sysselsättningen explicit måste beakta hur, av vem och under vilka betingelser jobb skapas.

Vi har i denna artikel kunnat konstatera att arbetslösheten inte beror på att det saknas arbetsuppgifter. En lösning på sysselsättningsproblemet skulle kunna erhållas om skiljelinjen mellan egenarbete och marknadsarbete kunde flyttas i riktning mot mer marknadsarbete. Till skillnad från H&K bedömer jag att en sådan förskjutning skulle möjliggöras vid en lägre skatt på arbete. Vid samma produktivitet skulle det i praktiken räcka om en sjundedel (drygt en miljard timmar) av det obeskattade arbetet kunde föras över till marknadssektorn för att återgå till full sysselsättning.

H&K menar däremot att ökad progressivitet kan ha positiva effekter. Har då detta principiella argument någon relevans i dagens Sverige? Inklusiva moms, egenavgifter och arbetsgivaravgifter är marginalskatten (skattekillen)⁷ enligt 1997 års skatteregler 63,3 procent i inkomstskiktet 111 000 till 203 000 kronor i årsinkomst,

⁷ Observera att H&K konstaterar att det enligt flertalet studier är "den totala skattekillen som (eventuellt) har betydelse, inte skattekillens komponenter" (s 265).

75,4 procent från brytpunkten och upp till 7,5 basbelopp och 73,9 procent därutöver (Nordling & Damsgaard [1997]). Är det verkligen troligt att en ytterligare höjning av skattekiln från 75-procentsnivån i kombination med en viss sänkning i det lägre intervallet är sysselsättningskapande? Om den totala skattebelastningen (i ett statistiskt perspektiv) skall vara oförändrad innebär även blygsamma sänkningar i det lägre skiktet mycket kraftiga procentuella höjningar över brytpunkten, eftersom de beskattningsbara inkomsterna på den nivån är så små.

Till detta kommer att det leder fel att bara fokusera på skattekiln och bortse från effekterna av inkomstberoende avgifter och bidrag. För många grupper är dessa fortfarande mycket höga och totala kilar på över 100 procent är lätta att hitta. Hur skulle hänsynstagande till dessa förhållanden påverka H&Ks schematiska analys?

H&Ks sista recept är ett försiktigt hållet förord för lägre skatter på hushållstjänster. Bland annat argumenterar de för sociala experiment på området. Åtminstone ett sådant projekt har just avslutats, nämligen EU-projektet *Humlan* i Kungälv (Humlan [1998]). Projektet visar på en mycket hög priselasticitet på hemtjänster.⁸ Här ansluter sig H&K åtminstone principiellt till Pålsson & Norrman [1994], även om de inte på något sätt specificerar nivåer på eller lämplig teknik för skattereduktionen.

Med stor respekt för de speciella förhållanden som är förbundna med att arbeta i andra människors hem, så förordar jag personligen trots allt en generell sänkning av skatten på arbete framför selektiva lättnader för vissa typer av tjänster på grund av de nya snedvridningar och gränsdragningsproblem som annars uppkommer. Än viktigare är det dynamiska perspektivet: selektiva åtgärder riskerar i många fall att rycka undan förutsättningarna för en professionell entreprenöriell produktutveckling på tjänsteområdet, eftersom nya produkter och mer effektiva organisationsfor-

mer lätt kan få en konkurrensnackdel när lättnader införs för idag kända och identifierbara verksamheter. Erfarenheten visar också att selektiva åtgärder sällan är långsiktigt stabila, vilket har en avskräckande effekt på potentiella entreprenörer. Slutligen finns det i en professionell tjänstesektor större förutsättningar för hög produktivitet än vid betalt arbete i andra människors hem. Med en hög produktivitet kan tjänstesektorn lättare bära de skattekilnar som trots allt blir oundvikliga även om skatten på arbete sänks.⁹

Den ekonomiska utvecklingen är historieberoende (*path dependent*, se North [1993] där begreppet översätts som "spår-bunden"). Den ekonomi vi lever och verkar i har stegvis vuxit fram som ett resultat av ett stort antal förklaringsfaktorer, men inte minst är den ett utslag av de institutionella villkor/belöningsystem som mött de ekonomiska aktörerna fram till idag. I ett land med en mycket hög skatt på arbete är det sannolikt att ekonomin följer ett annat "spår" än i ett land med låg skatt på arbete.¹⁰ På några decenniers sikt kan detta ge upphov till stora skillnader i marknadsar-

⁸ Vid ett timpris på 62.50 uppskattas efterfrågan i hela landet till 100 000 heltidstjänster. Vid ett pris på drygt 100 kronor har efterfrågan enligt Humlans egen kalkyl fallit med 97 procent till ca 3 000 heltidstjänster. Denna kalkyl kan inte sägas fylla gängse kriterier på vetenskaplighet, men den ger åtminstone en indikation på den potentiella efterfrågan. Pålssons [1998] kalkyler visar likaledes på en hög priselasticitet.

⁹ Se även Hultkrantz & Nordström [1995, s 527] som bl a skriver att "även pigdebatten var enkelspårig. I denna framstod det som om det arbete hushållen utför i hemmen även i en marknadslösning (om bara skattekilarna försvann) skulle utföras i hemmen".

¹⁰ För en studie i denna tradition tillämpad på ett angränsande område, nämligen de institutionella villkorens betydelse för företagsstorlek och industristruktur, se Davis & Henrekson [1998].

betets omfattning. En illustration till denna möjlighet är jämförelsen mellan USA och Sverige sedan 1970.

Skatten på arbete är naturligtvis inte den enda faktor som avgör graden av professionalisering av tjänstesektorn. Olika faktorer tenderar att förstärka varandra (Orszag & Snower [1998]). I likhet med H&K bedömer jag att man inte kan förvänta sig kraftiga sysselsättningseffekter av sänkt skatt på arbete så länge inte detta samtidigt medför att det lönar sig bättre att ta ett jobb jämfört med att förbli arbetslös.¹¹ Andra kompletterande åtgärder inbegriper en flexiblere lönebildning och avregleringar på arbetsmarknaden, vilka kan förväntas öka de enskilda företagens vilja att expandera.

Vad får det för konsekvenser att säga nej till en ökad specialisering inom tjänstesektorn? En första konsekvens är att alltför många arbetsuppgifter inte kan utföras via reguljär sysselsättning, vilket allvarligt försvårar möjligheterna att återgå till full sysselsättning. Ju fler människor som står utanför arbetsmarknaden, desto högre måste skatten på arbete vara för att finansiera deras försörjning och därmed försvåras ytterligare framväxten av en tjänstesektor. En andra, ofta förbisedd, konsekvens är att de som i dag har jobb får mindre möjligheter till ökad specialisering och förkovran i sina ordinarie jobb, eftersom tiden inte räcker till för detta när allt fler arbetsuppgifter läggs över på familjen eller när vi i Sverige misslyckas att utveckla ett tjänstesamhälle i samma grad som andra utvecklade länder. Därmed försämras näringslivsklimatet även i den varuproducerande sektorn.

Kombinationen av stora hinder för ytterligare arbetspecialisering i tjänstesektorn, en snabb produktivitetstillväxt i varuproduktionen och neddragningar i offentlig sektor på grund av finansieringsproblem medför att arbetstidsförkortning ur den enskildes perspektiv, lätt uppfattas som ett bra alternativ.¹² Man hinner helt

enkelt inte med det omfattande egenarbetet och ser ingen annan utväg än att via sin fackliga organisation eller sina politiska representanter kräva kortare arbetstid.

Sammanfattningsvis har jag i denna artikel argumenterat emot H&Ks slutsats att skattebelastningen på arbete inte har någon större betydelse för sysselsättningen på lång sikt. Ett flertal invändningar mot deras huvudteser har framförts. Den viktigaste rekapituleras härmed i form av en fråga. Kan verkligen en analys, som på något undantag när, bortser från mer än hälften av allt utfört arbete i det svenska samhället leda fram till trovärdiga ekonomisk-politiska slutsatser om skatternas effekter på marknadsarbetets omfattning?

Referenser

- Davis, S J & Henrekson, M [1998], "Explaining National Differences in the Size and Industry Distribution of Employment". NBER Working Paper nr 6246, under utgivning i *Small Business Economics*.
- Ds 1994:81, *En social försäkring*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Finansdepartementet, Stockholm.
- Ds 1997:73, *Lönar sig arbete?* Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Finansdepartementet, Stockholm.
- Forslund, A [1996], "Arbetstidsförkortning – arbetsdelning eller raserad välfärd?". *Ekonomisk Debatt*, årg 24, nr 5, s 405–414.
- Gronau, R [1977], "Leisure, Home Production and Work". *Journal of Political Economy*, vol 85, s 1099–1123.

¹¹ H&K formulerar det på följande sätt: "...den långsiktiga effekten på sysselsättningen är försumbar så länge som de arbetslösa levnadsstandard i förhållande till de sysselsattas inte förändras" (s 270).

¹² Ur samhällets perspektiv medför arbetstidsförkortning enligt Forslunds [1996] bedömning att marknadsarbetets omfattning minskar ytterligare, eftersom det finns skäl att tro att minskningen av arbetstiden hos de redan sysselsatta är avsevärt större än antalet nya jobb som skapas.

- Henrekson, M [1998], "En ond cirkel för tjänstesektorn". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol 4, s 137–151.
- Henrekson, M & Hultkrantz, L [1994], "Har Sverige hamnat i en lågssysselsättningsfälla?". *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*, vol 47, s 67–81.
- Holmlund, B & Kolm, A-S [1998], "Kan arbetslösheten bekämpas med skattepolitik?" *Ekonomisk Debatt*, årg 26, nr 4, s 259–273.
- Humlan [1998], "Fakta om hushållstjänster. Sammanfattning av slutrapport från EU-projektet Humlan". Kungälv.
- Hultkrantz, L & Nordström, J [1995], "Efterfrågan på enkla tjänster". *Ekonomisk Debatt*, årg 23, nr 7, s 527–536.
- Juster, F T & Stafford, F P [1991], "The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models, and Problems of Measurement." *Journal of Economic Literature*, vol 29, s 471–522.
- Kirzner, I M [1997], "Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach". *Journal of Economic Literature*, vol 35, s 60–85.
- McKinsey Global Institute [1995], *Sweden's Economic Performance*. Stockholm.
- Nickell, S [1997], "Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe versus North America". *Journal of Economic Perspectives*, vol 11, s 55–74.
- Nordling, D & Damsgaard, N [1997], "Så höga är skatterna". Rapport 1997:1. Skattebetalarnas Förening, Stockholm.
- North, D C [1993], *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. SNS Förlag, Stockholm.
- Nyberg, A [1989], "Hushållsteknik – mödrars möda och mäns makt". I Beckman, S (red), *Teknokrati, Arbete, Makt*. Carlssons, Stockholm.
- Orszag, M & Snower, D J [1998], "The Anatomy of Policy Complementarities". Uppsats presenterad vid Ekonomiska Rådets konferens The Political Economy of Labour-Market Reform i Stockholm den 25 maj.
- Pålsson, A-M [1998], "Taxation, Efficiency and Time Allocation". Working Paper 1998:4, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.
- Pålsson, A-M [1997], "Taxation and the Market for Domestic Services". I Persson, I & Jonung, C (red), *Economics of the Family and Family Policies*. Routledge, London.
- Pålsson, A-M & Norrman, E [1994], *Finns det en marknad för hemarbete?* SNS Förlag, Stockholm.
- Quah, E [1993], *Economics and Home Production*. Avebury, Aldershot.
- Rankka, M [1998], *Den nya fattigdomen*. Timbro, Stockholm.
- Rydenstam, K [1992], *I tid och otid. En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/1991*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 79. SCB, Stockholm.
- SCB [1992], *Tidsanvändningsundersökningen 1990/1991. Tabeller*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 80. SCB, Stockholm.
- Thomas, J J [1992], *Informal Economic Activity*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Tjänstebeskattningsutredningen [1997], *Skatter, tjänster och sysselsättning*. SOU 1997:17. Finansdepartementet, Stockholm.
- Walker, K [1969], "Homemaking Still Takes Time". *Journal of Home Economics*, vol 61, s 621–624.